

СТАНОВИЩЕ

от Лъчезар Тодоров Каранлъков, доцент по история на музиката
в Националната музикална академия „Проф. Панчо Владигеров”
за дисертацията на Елица Славчева Христова
„Осмогласната система на „Болгарский роспев” в стиховете на
Псалом 140: 1-2 от Скитските ирмологиони”

=====

=====

Представеният труд е посветен на един наглед специфичен, но
твърде важен проблем от гледна точка на православната и в частност
българската църковна музикална история и практика. Известно е, че
през 1968 и 1971 г. покойната проф. Елена Тончева намира в румънски
музикални архиви три църковно-певчески сборници (славянски
ръкописи от II-та половина на XVII – началото на XVIII век),
представляващи, според заглавната страница на ръкопис 10845 от 1684
г., „ирмолози на Болгарский роспев”. Това са т. нар. Скитски
ирмологиони, споменати още от видния руски изследовател прот.
Иван Вознесенски през 1891 г. Откритието в известен смисъл е
сензационно, тъй като с нова сила подклажда многодесетилетната
дискусия за автентичността и съвременната актуалност на т. нар.
„Болгарский роспев”. Конкретен предмет на анализ за дисертантката е
осмогласната система на „Болгарский роспев” в песнопенията върху
стиховете на Псалом 140: 1-2 от Скитските ирмологиони.

Дисертацията се състои от Въведение, три глави и Заключение,
с общ обем 140 стр., плюс библиография (13 стр.) и Приложение (50
стр.).

В глава I е направен достатъчно солиден музикално-
исторически обзор на проблематиката около „Болгарский роспев”.
Специално е акцентирано върху връзката на Скитските ирмологиони с
византийската и поствизантийската химнография, с традицията на
византийския исихазъм и с химнографската традиция в Руската
православна църква. С подчертано лична ангажираност авторката
описва духовната практика на исихазма (с. 39-40); позовава се също на
мнението на един от първоизследователите на църковната ни
химнография Стефан Кожухаров за среднобългарската езикова основа
на нотиранияте химни. Проблемите на нотацията (с. 50-59) основателно
и сполучливо са разгледани в контекста на ролята на устното
предание.

Своеобразна сърцевина на труда са II и III глава. Дисертантката по един респектиращо аналитичен начин е разгледала откъм обем, конструкция и ритмо-интонационни особености осмогласната система според стиховете на Псалом 140:1-2. Отделни тези на авторката обаче са недостатъчно аргументирани – виж например извода за съотношението диатонизъм – хроматизъм/енхармонизъм, с. 63. Не е ясно, какъв е „много специфичният начин, който се среща само в българската църковна музика” по отношение на трихорда $c^1 - e^1$ и стремежа му към центъра d^1 . Механично изглежда сравнението между разработването на секстахорда $g-a-h-c^1-d^1-e^1$ във втория стих на псалома и родопските народни песни (с. 77). От друга страна, въвеждането на термина „мелоритмична група (формула)” сполучливо е свързано с великолепната характеристика на прот. Иван Вознесенски (с. 87-88). Би могло да се добави аргументация към изводите на с. 110-112.

Патосът на глава III е насочен преди всичко към музикално-изпълнителската практика. Може би именно този текст предизвиква повече желание за дискусия, преди всичко по отношение на терминологията. Дисертантката основателно разглежда цялостната осмогласна система на „Българский роспев” и нейния невмен запис в Скитските ирмологиони като своеобразна знакова система. В своите анализи обаче тя е склонна доста праволинейно и понякога декларативно да употребява термини, като „музикално-семантично съответствие” (с. 126), „семантична енергия” (с. 130, 135), „семантично-семиотично значение” (с. 131), които по принцип имат лингвистичен характер. Разширеното тълкуване на термина „знак” (с. 134) води до спорния извод на с. 136, че многогласните варианти на „Българский роспев” „очевидно са лишени от мелодичното богатство на хомофонната версия”; или на с. 137 – разсъжденията за „директните връзки и аналогии с българската народна музика”. И всичко това – на фона на самопризнанието на авторката (подкрепено от труда на езиковеда Моско Москов, вж. с. 52) за „несъвършенствата на всяка знакова система”.

Все във връзка с терминологията и теоретичните проблеми при изследването на монодийната църковно-песенна практика очевидно от по-нататъшно аргументиране и развитие се нуждае разделът „Методика на изследването и нейното приложение”.

Ще си позволя хипотетично да отбележа, че знаковият, семиотичен подход и анализ спрямо взаимоотношението текст-музика (в случая – при „Българский роспев”) би могъл може би да послужи

като база за предпазливо сравнение с практиката на знаменитите реторични фигури (систематизирани още от Квинтилиан), употребявани в западноевропейската църковна и авторска църковна музика през Ренесанса и барока.

Несъмнен плюс на дисертацията е многократното обвързване на проблематиката с основни православни богословски постулати. Обвързването при това често пъти е свързано с конкретни изпълнителски напътствия – вж. например с. 66-67, с. 83, с. 84-85 (ритъмът като част от молитвената практика), с. 86, с. 92-93, с. 108, с. 115-116 (за дълбокото богословско основание, част от Божието домостроителство, при осмогласната цикличност), с. 123-124 и т.н. Авторката очевидно щастливо съчетава в себе си промисъла на искрената православна Вярa и отдаденост на Бога със стремежа към професионално теоретично-практическо осмисляне.

Библиографията на дисертацията е внушителна и достатъчна изчерпателна. Посочените в началния раздел „Извори” „Кирило-Методиевска енциклопедия” и „Учебник по гръцки език” по-скоро би следвало да бъдат отнесени към общата библиография. Ценно е Приложението, където са съпоставени паралелни образци на оригинал от Скитския ирмологион с неговите преводи, от една страна, на Елена Тончева и Стефан Кожухаров, а от друга страна – на самата дисертантка.

В заключение, независимо от някои критични бележки и пожелания, отчитайки същевременно достойнствата на разглеждания труд и вътрешната отдаденост на неговата авторка, препоръчвам на уважаемото жури да се присъди на Елица Славчева Христова образователната и научна степен доктор.

21 август 2012 г
София

Подпис:
(Л. Каранлъков)